

OBSERVATION
UDC 613.65:611.24:549.6

ODGOVORNOST ZA OBOLJENJE OD PROFESIONALNE AZBESTOZE I POSLJEDIČNU ŠTETU

LABUD KURAJICA, SILVIO ĆURIN I
GORDANA TENŽERA-TASLAK

*Klinička bolnica, Split, Odvjetnički ured
Silvio Ćurin, Split, Zavod za javno
zdravstvo Županije splitsko-dalmatinske,
Split*

Primljeno 31. listopada 1995.

Kod poslodavca imatelja azbesta registrirano je 139 oboljenja od profesionalne azbestoze u razdoblju od 1985. do 1994. godine. Između 1992. i 1994. godine 35 oboljelih pokrenulo je sporove radi nadoknade štete. U svim sporovima nadležni sudovi, na svim razinama, presudili su da je za štetu odgovoran poslodavac. Posumnjali smo u ovako isključivu odgovornost, ili barem suodgovornost ostalih sudionika u sustavu profesionalne uporabe azbesta. Utvrdili smo da je za svih 35 oboljenja od profesionalne azbestoze, iz našeg uzorka, u cijelosti odgovorna treća osoba, i to Država, koja je ukupnost zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti.

Ključne riječi:
inspekcija rada, maksimalno dopustiva koncentracija,
trajanje izloženosti

Kod poslodavca imatelja azbesta (dalje u tekstu: poslodavac), koji je u razdoblju od 1985. do 1994. godine zapošljavao najviše 800 a najmanje 450 radnika izloženih azbestnoj prašini (dalje u tekstu: radnici), registrirano je 139 oboljelih od profesionalne azbestoze. Između 1992. i 1994. godine 35 oboljelih radnika pokrenulo je sudske sporove tražeći naknadu štete od poslodavca. U svim sporovima nadležni sudovi (35 puta općinski, sedam puta županijski i dva puta Vrhovni sud Hrvatske) presudili su da je poslodavac odgovoran za profesionalnu azbestozu i posljedičnu štetu. Posumnjavši u opravdanost ovako isključive odgovornosti poslodavca istražili smo moguću odgovornost ostalih osoba u sustavu profesionalne uporabe azbesta.

Polazištem smo uzeli sedam relevantnih činjenica, pet propisanih i dvije notorne.

Prema Zakonu o obveznim odnosima (1, 2) poslodavac je odgovoran za štetu od profesionalne azbestoze i to bez obzira na krivnju (prilog 1, članak 154). Poslodavac će biti oslobođen odgovornosti za štetu od profesionalne azbestoze ako dokaže da je odgovoran oboljeli radnik, treća osoba ili viša sila (prilog 1, članak 177).

Azbest je opasna tvar, ali neće uzrokovati profesionalnu azbestozu ako poslodavac ne izloži radnika koncentracijama azbestnih vlakana većim od 0,1 do 2,0 $\mu\text{g}/\text{cm}^3$, ovisno o vrsti azbesta kao što je propisano Pravilnikom o maksimalno dopustivim koncentracijama štetnih tvari u atmosferi radnih prostorija i prostora i o biološkim graničnim vrijednostima (3) (prilog 2, članci 1. i 5., tablica). Ova je norma na snazi od 22. listopada 1993. godine.

Od 1. listopada 1964. do 22. listopada 1993. godine bila je na snazi norma bivše države (4) prema kojoj je maksimalno dopustiva koncentracija za azbest iznosila 175 odnosno 192,5 čestica/ cm^3 (JUS Z.BO.001/64, prilog 3, tablica). Ovu je normu 1971. godine obnovio Savezni zavod za standardizaciju (5), a 1991. godine preuzeta je u Republici Hrvatskoj odgovarajućim Zakonom o preuzimanju Zakona o standardizaciji (6).

Nadležno tijelo inspekcije rada dužno je najmanje jedanput na godinu aktivno nadzirati poslodavca i zabraniti rad radniku ako ga poslodavac izlaže koncentracijama azbestne prašine koje će uzrokovati profesionalnu azbestozu, tj. koncentracijama većim od propisanih maksimalno dopustivih (7) (prilog 4, članci 16. i 19.). Ova je norma na snazi od 5. travnja 1965. godine (Osnovni zakon o zaštiti na radu, članak 109.) (8). Stručnjacima je bilo poznato da je stara norma za azbest neprihvatljiva, jer je bila izražena u česticama i, vjerojatno, previsoka. Ipak je Savezni zavod za standardizaciju ostao pri svome do raspada bivše države.

Stručnjaci znaju da profesionalna azbestozu neće nastati, makar poslodavac izlagao radnika koncentracijama azbestne prašine većim od propisanih maksimalno dopustivih ako takvo izlaganje traje samo godinu dana. Prema dogovoru iz Zagreba 1988. godine (9) profesionalna azbestozu će samo iznimno biti priznata ako je izloženost trajala kraće od pet godina. Kurajica je, u skupini od 58 oboljelih od profesionalne azbestoze, našao samo jednog koji je bio izložen azbestnoj prašini kraće od pet ali duže od četiri godine (10).

Polazeći od navedenih činjenica, odmah smo isključili moguću odgovornost oboljelog radnika, kao i više sile. Radnik bi mogao raditi toliko dugo s grubom nepažnjom samo ako je duševno bolestan ili ako nije osposobljen za rad s azbestom na siguran način. U oba slučaja odgovornost pripada poslodavcu čija je dužnost osigurati preventivni pregled i osposobljavanje radnika.

Glede odgovornosti treće osobe u obzir dolaze ostali poslodavčevi radnici, nadležni liječnik specijalist medicine rada i Država pod kojom razumijevamo ukupnost zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti.

Moguću odgovornost ostalih poslodavčevih radnika isključili smo iz istih razloga iz kojih i odgovornost oboljelog radnika. Tako dugu protupravnu djelatnost drugi bi poslodavčev radnik mogao izvesti samo s dozvolom poslodavca. Nadležni specijalist medicine rada mogao bi u cijelosti postati odgovornim za štetu od profesionalne azbestoze ako radnika već oboljelog od azbestoze ocijeni sposobnim za rad s azbestom.

Za svaku profesionalnu azbestozu koja nastane nakon 22. listopada 1993. godine Država će biti suodgovorna s poslodavcem u omjeru 50:50%. Naime, poslodavac ne može izlagati radnika štetnim koncentracijama azbestnih vlakana dostatno dugo

da bi nastala profesionalna azbestoza bez (su)radnje nadležnog tijela inspekcije rada. Drugim riječima, ako nadležno tijelo inspekcije rada, koje je dio izvršne vlasti, zabrani štetan rad s azbestom već nakon isteka prve godine, ili čak i ranije, profesionalna azbestoza ne može nastati, bez obzira na ponašanje poslodavca.

Za profesionalnu azbestozu koja je nastala između 1965. i 22. listopada 1993. godine kod radnika kojeg je poslodavac izlagao koncentracijama azbestnih čestica manjim od 175 odnosno 192,5/cm³, Država je u cijelosti odgovorna. Naime, nadležno tijelo inspekcije rada nije imalo razloga zabraniti takav rad, jer ga je Savezni zavod za standardizaciju uvjerio da ovaj neće uzrokovati profesionalnu azbestozu. U to je bio uvjeren i poslodavac. Ipak je radnik, u okviru koncentracija azbestnih čestica manjih od 175 odnosno 192,5/cm³, morao biti izložen koncentracijama azbestnih vlakana većim od 0,1 do 2,0/cm³; inače profesionalna azbestoza ne bi nastala. Nema dvojbe da je profesionalna azbestoza, u navedenom razdoblju, nastala kao posljedica pogrešne radnje Saveznog zavoda za standardizaciju koji je bio dio izvršne vlasti u bivšoj državi. A Država je sljednik bivše države.

Ako je poslodavac, u navedenom razdoblju, izlagao radnika koncentracijama azbestnih čestica većim od 175 odnosno 192,5/cm³, suodgovoran je s Državom (zbog nečinjenja nadležnog tijela inspekcije rada) u omjeru 50:50%.

Istinitost činjenica o odgovornosti ili suodgovornosti nadležnog doktora specijalista medicine rada ili Države nije moguće točno utvrditi, jer radnik pokreće spor radi nadoknade štete od profesionalne azbestoze godinama nakon nastanka bolesti. Bitne je činjenice moguće tek procjenjivati s pomoću starih isprava i svjedočanstava. Ovu procjenu mjerodavan je izvršiti samo liječnik specijalist medicine rada s iskustvom o profesionalnoj azbestozi i o zaštiti na radu od azbesta.

U svjetlu navedenih činjenica i zaključaka utvrdili smo da je svih 35 profesionalnih azbestoza iz našeg uzorka nastalo u razdoblju od 1965. do 1993. godine, i to kod radnika koji su bili izloženi koncentracijama azbestnih čestica procijenjenim na manje od 175 odnosno 192,5/cm³. Procjenu su izvršili liječnik specijalist medicine rada i inženjer zaštite na radu, obojica s velikim iskustvom o profesionalnoj azbestozi i zaštiti na radu od azbesta. Sve ove radnike nadležni liječnik specijalist medicine rada ocijenio je sposobnima za rad s azbestom, izloženost azbetu trajala je duže od pet godina i nikad im nadležno tijelo inspekcije rada nije zabranilo rad.

U svih 35 sporova poslodavac se pozvao na odredbu članka 177. Zakona o obveznim odnosima zahtijevajući da ga nadležni sud oslobodi odgovornosti jer da je u cijelosti odgovorna Država kao treća osoba i sljednik bivše države, čiji je Savezni sud za standardizaciju pogrešno propisao maksimalno dopustivu koncentraciju za azbest. Poslodavac je predočio isprave s pomoću kojih je dokazao razdoblje nastanka profesionalnih azbestoza i stupanj izloženosti.

Nadležni općinski sud odbio je svih 35 zahtjeva poslodavca uopće ne raspravljajući i ne osporivši istinitost poslodavčevih činjenica. Obrazloženje svih 35 presuda može se svesti na tvrdnju suda da, navodno, poslodavac ne može biti oslobođen odgovornosti za štetu od profesionalne azbestoze jer je, prema odredbi članka 154. Zakona o obveznim odnosima, odgovoran bez obzira na krivnju. Isti su stav zauzeli nadležni županijski sud (u sedam do sada završenih žalbenih postupaka) i Vrhovni sud Hrvatske (u dva do sada završena revizijska postupka).

Na temelju svih navedenih činjenica i zaključaka, dodatno smo zaključili da je za svih 35 profesionalnih azbestoza u cijelosti bila odgovorna Država, a nadležni

su sudovi sve 44 presude donijeli povrijeđivši materijalno pravo i nepotpuno utvrdivši činjenično stanje.

Prilog 1.

Tekst članaka 154. i 177. Zakona o obveznim odnosima

Članak 154.

(1) Tko drugome uzrokuje štetu dužan je nadoknaditi je ako ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivnje.

(2) Za štetu od stvari ili djelatnosti od kojih potječe povećana opasnost štete za okolinu odgovara se bez obzira na krivnju.

(3) Za štetu bez obzira na krivnju odgovara se i u drugim slučajevima predviđenim zakonom.

Članak 177.

(1) Imalac se oslobađa odgovornosti ako dokaže da šteta potječe od nekog uzroka koji se nalazio izvan stvari, a čije se djelovanje nije moglo predvidjeti, ni izbjeći ili otkloniti.

(2) Imalac stvari oslobađa se odgovornosti i ako dokaže da je šteta nastala isključivo radnjom oštećenika ili treće osobe, koju on nije mogao predvidjeti i čije posljedice nije mogao izbjeći ili otkloniti.

(3) Imalac se oslobađa odgovornosti djelomično ako je oštećenik djelomično pridonio nastanku štete.

(4) Ako je nastanku štete djelomično pridonijela treća osoba, ona odgovara oštećeniku solidarno s imalcem stvari, a dužna je snositi naknadu razmjerno težini svoje krivnje.

(5) Osoba kojom se imalac poslužio pri upotrebi stvari ne smatra se trećom osobom.

Prilog 2.

Izvod iz Pravilnika o maksimalno dopustivim koncentracijama štetnih tvari u atmosferi radnih prostorija i prostora i o biološkim graničnim vrijednostima (Definicija hrvatske norme za azbest u radnoj atmosferi)

Članak 1.

Ovim pravilnikom propisuju se maksimalno dopustive koncentracije (MDK) pojedinih štetnih tvari (plinova, para i suspendiranih tvari - aerosola) u zraku radnih prostorija i prostora, koje prema sadašnjem stupnju saznanja ne izazivaju oštećenje zdravlja zaposlenih i ne zahtijevaju primjenu posebnih pravila zaštite na radu, odnosno primjenu osobnih zaštitnih sredstava.

Članak 5.

Maksimalno dopustiva koncentracija štetnih tvari je ona najviša granica koncentracije štetnih plinova, para i aerosola pri temperaturi od 20 °C i tlaku zraka od 1013 mbara, u zraku radnih prostorija i prostora, koja prema sadašnjim saznanjima ne dovodi do oštećenja zdravlja pri svakodnevnom osamsatnom radu (uz normalne mikroklimatske uvjete i umjereno fizičko naprezanje), a izražena je u ml/m^3 (ppm), odnosno u mg/m^3 ili u broju vlakana/ cm^3 .

Maksimalno dopustiva koncentracija azbestne prašine prema vrsti azbesta

Azbest-aktinolit	2 x $\check{\text{c}}/\text{cm}^3$
Azbest-amosit	0,5 x $\check{\text{c}}/\text{cm}^3$
Azbest-antofilit	0,2 x $\check{\text{c}}/\text{cm}^3$
Azbest-krizotil	2 x $\check{\text{c}}/\text{cm}^3$
Azbest-krokidolit	0,2 x $\check{\text{c}}/\text{cm}^3$
Azbest-tremolit	0,1 x $\check{\text{c}}/\text{cm}^3$

Prilog 3.

*Maksimalno dopuštene koncentracije štetnih tvari prema
JUS Z.BO.001./64 i JUS Z.BO.001./71.*

Izvod iz JUS Z.BO.001./64

Redni broj	Materija	Broj čestica na 1 cm^3
1	Aluminijev oksid	1750
2	Azbest	175
3	Silicijev karbid	1750
4	Cement	1750
5	Liskun (slobodni SiO_2 ispod 5%)	700
6	Talk	700
7	Slobodni SiO_2	175
8	Mineralna prašina s više od 50% slobodnog SiO_2	175
9	Mineralna prašina s više od 5 do 50% slobodnog SiO_2	700
10	Mineralna prašina s manje od 5% slobodnog SiO_2	1750
11	Interna prašina	1750
12	Grafit	530

Izvod iz JUS Z.BO.001./71

Redni broj	Prašina	Broj čestica** na 1 cm ³ ***
1	Mineralna prašina s 70 do 100% SiO ₂ *	110
2	Mineralna prašina s 50 - 70% SiO ₂ *	135
3	Mineralna prašina s 30 - 50% SiO ₂ *	200
4	Mineralna prašina s 15 - 30% SiO ₂ *	300
5	Mineralna prašina s 5 - 15% SiO ₂ *	600
6	Mineralna prašina s oko 5% SiO ₂ *	880
7	Mineralna prašina s manje od 1% SiO ₂ *	1750
8	Prašina azbesta	175
9	Prašina talka, liskuna (tinjca)	700
10	Prašina grafita	300

* odnosi se na postotak slobodnog SiO₂ i pod tim se razumijevaju tri kristalne modifikacije: kvarc, kristobalit i trimidit.** Broj čestica prašine odnosi se na prašinu veličine do 5 μm. Taj broj određen je metodom impindžera, a izračunava se po formuli 8800 čestica/cm³. Ako se mjerenje vrši konimetrom, vrijednost iz tablice %SiO₂+5 povećaju se za 10%.*** Brojevi čestica prašine sa SiO₂ odnose se na kvarc i kristobalit.**Prilog 4.***Tekst Članka 16. i relevantnih dijelova Članka 19. Zakona o inspekciji rada***Članak 16.**

Organi inspekcije rada dužni su obaviti, najmanje jedanput godišnje, nadzor nad provođenjem propisa o zaštiti na radu kod organizacija i poslodavaca čija je djelatnost industrija, građevinarstvo, poljoprivreda, ribarstvo, šumarstvo i znanstvo, u školskim radionicama praktične obuke i radionicama za invalidne osobe, a kod ostalih organizacija i poslodavaca prema godišnjem programu rada, najmanje svake tri godine.

Članak 19.

Ako prilikom obavljanja nadzora inspektor rada utvrdi da je povrijeđen zakon ili drugi propis, društveni dogovor ili samoupravni sporazum čije je provođenje ovlašten da nadzire, dužan je rješenjem:

5. zabraniti radnicima rad dok se na mjestu rada ne otklone nedostaci ili dok traju okolnosti zbog kojih im je na tom mjestu neposredno ugrožen život.

Inspektor rada može poduzimati mjere stava 1. točke 3, 4. i 5. ovoga člana i kad utvrdi da je neposredno ugroženo zdravlje radnika.

O poduzetim mjerama iz stava 1. točke 3, 4. i 5. ovoga člana, inspektor rada dužan je obavijestiti Izvršno vijeće skupštine općine, ako je tim mjerama zabranjen rad više od desetorici radnika.

LITERATURA

1. Zakon o obveznim odnosima. Službeni list SFRJ 1978:29.
2. Zakon o preuzimanju Zakona o obveznim odnosima. Narodne novine 1991:53.
3. Pravilnik o maksimalno dopustivim koncentracijama štetnih tvari u atmosferi radnih prostorija i prostora i o biološkim graničnim vrijednostima. Narodne novine 1993:92.
4. JUS Z.BO.001. Maksimalno dopuštene koncentracije škodljivih gasova, para i aerosola u atmosferi radnih prostorija i radilišta. Službeni list SFRJ 1964:28.
5. JUS Z.BO.001. Maksimalno dopuštene koncentracije škodljivih gasova, para i aerosola u atmosferi radnih prostorija i radilišta. Službeni list SFRJ 1971:35.
6. Zakon o preuzimanju Zakona o standardizaciji koji se u Republici Hrvatskoj primjenjuje kao republički zakon. Narodne novine 1991:53.
7. Zakon o inspekciji rada. Narodne novine 1983:9.
8. Osnovni zakon o zaštiti na radu. Službeni list SFRJ 1965:15.
9. Treći radni sastanak o ekspoziciji azbestu i sličnim vlaknima. Zagreb 1988.
10. Kurajica L. Profesionalne bolesti uzrokovane azbestozom u tvornici azbestno tekstilnih i frikcionih proizvoda. Prvi radni sastanak o problemima azbestoze u Jugoslaviji. Dubrovnik 1985.

Summary

RESPONSIBILITY FOR THE OCCURRENCE OF OCCUPATIONAL ASBESTOSIS AND FOR THE ENSUING DAMAGE

A total of 139 cases of occupational asbestosis were registered in companies working with asbestos in Croatia between the years 1985 and 1994. In the period from 1992 to 1994 thirty-five diseased workers sued in court for compensation of damage. In all suits and at all levels, the employer was judged to be responsible for the damage. Questioning the exclusiveness of responsibility, or at least co-responsibility of the other parties involved in the structure of occupational use of asbestos, the authors ascertained, in all the 35 cases of occupational asbestosis from the sample, that the full responsibility lay with the third party - the State - as representing the unity of the legal, executive and judicious powers.

Key terms:

duration of exposure, maximum permissible concentration, work inspection

Requests for reprints:

Dr. Labud Kurajica
Istarska 16
21000 Split